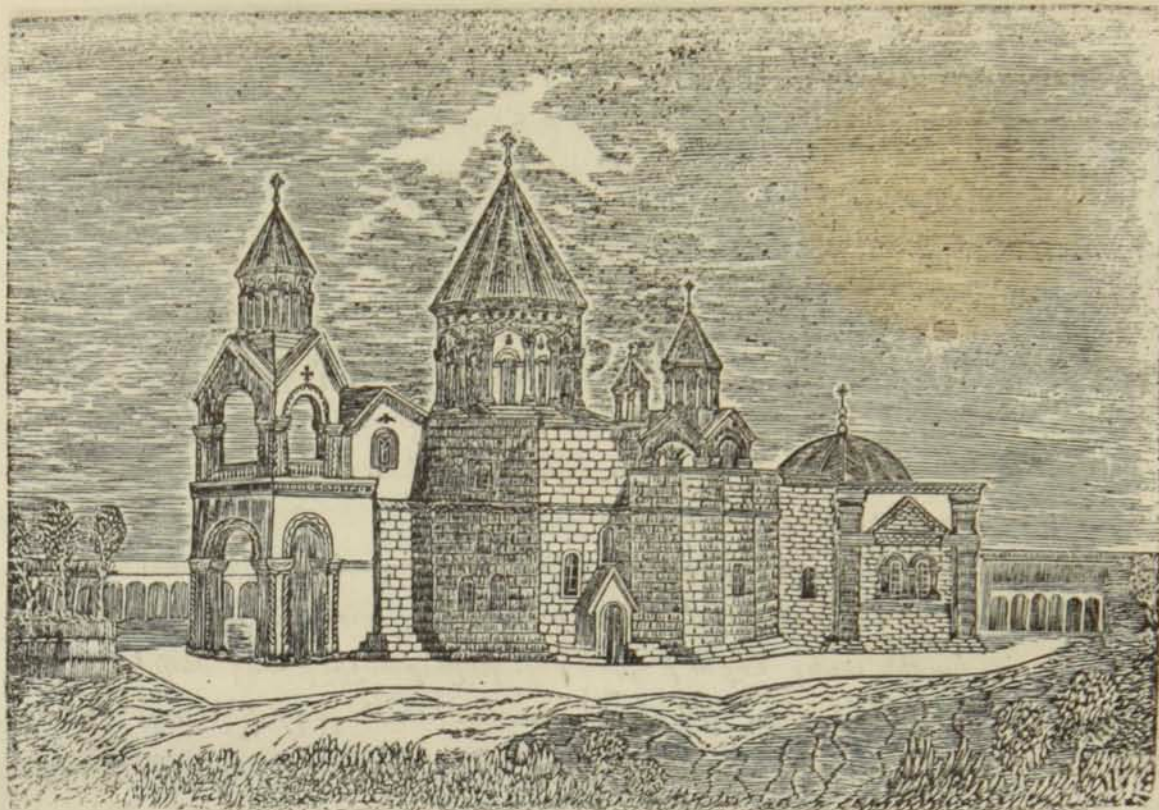

Մ Մ Մ Մ Մ Մ Մ

ԿՐԾՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԹԻՒ Դ. — ՏԱՐԻ Դ.

1871

ՕԳՈՍՏՈՍ 31

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱԹՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
(ՇԻՐԱՆԻՆԻՆԻ Ե ՎԵՐՇ)

Ջսոյն այս ասելի է և վասն բղխման
հոգւոյն սրբոյ: Լաթինացիք ասեն թէ՛
որդին սուրբ յառաջ գայ ի հօրէ և յոր-
ւոյ: Իսկ Եկեղեցիքն Հռոմոց, Հայոց,
Եսորոց, Խալտոց, Հապէշից, և Լաթի-
ոց,

պացւոց, ամենեքեան ասեն թէ ի հօրէ ե-
լանէ, և առաքի առ մեզ ձեռամբ որդւոյ:
Իայց այս է միայն կերպից խօսելոյ, և ոչ
զանազանութիւն հաւատոյ: Վասնզի հա-
ւատն մեր ուսուցանէ մեզ վասն բղխման
հոգւոյն սրբոյ զայս միայն թէ՛ որդին ա-
ռաքէ մեզ ի հօրէ զհոգին սուրբ, որ ի հօ-
րէ ելանէ: Եւ հա՛ այս է հաւատն մեր ի վե-
րայ բղխման հոգւոյն սրբոյ՝ զոր աւետա-
րանիչքն և առաքեալքն ուսուցին մեզ:

Եւ ի վերայ այսորիկ արեւելեան և արեւմտեան քրիստոնեայքն միաբան են: Բայց զանազանութիւն է ի վերայ կերպից խօսելոյ: Օ՛հ արեւմտեան Եկեղեցիքն ասին թէ՛ հոգին սուրբ յառաջ գայ ի հօրէ և յորդուոյ: Իսկ Եկեղեցիքն Հռոմոց, Հայոց, Եսորոց, Խպտոց, Հապէշից, և Եթօպացւոց՝ թէ բղիթի ի հօրէ և առաքի առ մեզ ձեռամբ որդւոյ: Պատճառն սորա է զանազանութիւն լեզուաց: Վանդի նախդիրս այս ի լեզուս Հռոմոց և այլոց վերոգրեալ ազգաց զպատճառ և զսկիզբն նշանակէ, վասն այնորիկ ո՛չ կամին ասել նոքա ի հօրէ և յորդուոյ, զի մի՛ նախդիրս ի երկու ասացեալ տացէ հոգւոյն պատճառս, և երկու սկիզբն: Բայց ո՛չ է այսպէս ի լեզուս Եթօպացւոց, քանզի ի լեզուս նոցա երկու ասացեալ նախդիրս այս ի ո՛չ նշանակէ զերկու պատճառս և զերկու սկիզբն, վասնորոյ ասեն նոքա ի հօրէ և յորդուոյ, իբրեւ ի միոյ պատճառէ: Ուսն այնորիկ ի Ժողովն Վարէնցիոյ, յետ բազմօրեայ հակառակութեանց ի վերայ բղիթման հոգւոյն սրբոյ, հայրապետքն Հռոմոց միաբանեցան ընդ Եթօպացիսն ասելով թէ՛ մեք գիտեմք՝ որ Եթօպացի եղբայրքն մեր ոչ տուանց պատճառի եղեալ են ի հաւատաւքն իւրեանց թէ՛ հոգին սուրբ բղիթի ի հօրէ և յորդուոյ: Բայց թէպէտ միք ո՛չ զիցեմք այնպէս ի հաւատաւքն մեր, այլ կամեմք ասել այնպէս, որպէս յառաջին սուրբ Ժողովն Մոսանդինուպօլսի, զումարեալ ընդդէմ հոգեմարտին Մակեդոնի, ուսոյց մեզ թէ՛ հաւատամք ի հոգին սուրբ՝ Տէր և կենդանաբար՝ որ ի հօրէ ելանէ:

Եւ յամիկ հաւանեցան Եթօպացիք և միաբանեցան ընդ միմեանս: Ուստի յայտ

է թէ՛ յասելն՝ հոգին սուրբ յառաջ գայ ի հօրէ և առաքի առ մեզ ձեռամբ որդւոյ: Աս միայն զանազանութիւն խօսելոյ է, և ոչ հաւատոյ: Վանդի երկոքեանք ևս ձայնիւ միաբան ասեն թէ՛ որդին առաքէ մեզ զհոգին սուրբ, որ ի հօրէ ելանէ: Եւ այս է հաւատն մեր ի վերայ բղիթման հոգւոյն սրբոյ: Օ՛հ զայս ուսուցին մեզ աւետարանիչքն և առաքեալքն իբրեւ զբան հաւատոյ:

Իսկ յետոյ երբ քրիստոնեայքն կամեցան մեկնել զայս առաքումն հոգւոյն սրբոյ, իւրաքանչիւր ազգ մեկնեաց զնա ըստ յատկութեան լեզուի իւրոյ: Ոմանք ասելով թէ՛ հոգին սուրբ յառաջ գայ ի հօրէ և յորդուոյ, ոմանք ասելով թէ՛ բղիթի ի հօրէ և առաքի առ մեզ ձեռամբ որդւոյ, և այլք ոմանք թէ՛ բղիթի ի հօրէ և առնէ յորդուոյ, որպէս ասէ սուրբն Վերսէս՝ բղիթման հօր անքննաբար, առօղ յորդուոյ անձառաբար: Բայց այս զանազանութիւնս որպէս ցուցաք ի վերոյ է միայն կերպ խօսելոյ, և ո՛չ բան հաւատոյ: Որովհետեւ արեւելեան և արեւմտեան Եկեղեցիք զնոյն հաւատ ունին թէ՛ որդին առաքէ առ մեզ զհոգին սուրբ՝ որ ի հօրէ ելանէ: Եւ ի վերայ այսորիկ ամեն այն Եկեղեցիք միաբանին:

Ասպէս և արեւմտեան և արեւելեան Եկեղեցիքն հաւատան միաբան սրտիւ թէ՛ կիսամասնեայ արդարոց հոգիքն զնան ի տեղի մի տրամութեան, ուր թողութիւն ստանան մեղաց իւրեանց՝ աղօթիւք և ողորմութեամբ և պատարագօք կենդանեայ: Իսկ զայս անուանեն իւրաքանչիւր ազգ ըստ յատկութեան լեզուի իւրոյ, Հռոմէք, Հայք, Եսորիք, Խպտիք, Հապէշք և Ե-

Թէօպացիք կոչեն զայն տեղին հոգւոյ կա-
յանք: Իսկ Լաթինացիք ասեն զնա՝ հոգ-
ւոյ մաքրարան: Իւրաքանչիւր ըստ յատ-
կութեան լեզուի իւրոյ՝ որպէս պատահե-
ցաւ արձանին Յակոբայ նահսպետին, և
Լաւանու աներ նորա. զոր ճառէ Սոփսէս:
Իսկ այս անուանելոյ զայն տեղին՝ որ տրտ-
մութեան, է մի այն զանաշանութիւն կեր-
պից խօսելոյ, և ոչ զանաղանութիւն հա-
ւատոյ: Որովհետեւ ամենեքեաւքն միաբան
ձայնիւ հաւատան զտեղի մի տրտմութեան
ուր կիսամասնեայ արգարոցն հոգիք կան:

Չայն ասելի է և վստն ամենայն իրաց՝
յորս գտանին զանաղանութիւնք ինչ ի
մէջ մեր և ի մէջ ազգաց քրիստոնէից:
Վանդի այն ամենայն զանաղանութիւնք
են կերպից խօսելոյ և բառից, և ո՛չ հա-
ւատոյ: Իսկ հարցանիցես թէ՛ ի մէջ այս
զանաղան կերպից խօսելոյ՝ ո՞րն կերպ
խօսելոյ է ճշմարիտ: Պատասխանեմ թէ՛
ամենեքեան ճշմարիտ են ի սեպհական
լեզուս իւրեանց: Վանդի զորօրինակ Հա-
յոց, Մարոյց և ամենայն միաբնակ ազ-
գաց մի բնութիւն ասելն ի Վրիստոս, զա-
նաղանէ ի լեզուս նոցա զանբաժանելի մի-
ացութիւն Մատուածութեան և մարդկու-
թեանն Վրիստոսի: Այս ճշմարիտ է. ապա
ուրեմն և մի բնութիւն ասելն ճշմարիտ է
ի լեզուս նոցա: Վմանապէս և Հռոմոց և
Լաթինացւոց՝ երկու բնութիւն ասելն ի
Վրիստոս, նշանակէ ի լեզուս նոցա զան-
շիղթութիւն Մատուածութեան և մարդ-
կութեանն Վրիստոսի: Իսկ այս ճշմարիտ
է. ապա ուրեմն և Վ բնութիւն ասելն ճշ-
մարիտ է ի լեզուս նոցա:

Չայն ասելի է և վստն այլոց զանաղա-
նութեանցն, թէ իւրաքանչիւր զանաղան

կերպքն խօսից ճշմարիտ են ի սեպհական
լեզուս իւրեանց: Իսկ այս զանաղանու-
թիւնս կերպից խօսելոյ՝ ո՛չ բառնայ զմի-
ութիւն Վաթուղիկէ Ակեղեցւոյն: Վան-
դի առ միութիւնն Վաթուղիկէ Ակեղե-
ցւոյն կայանայ հաւատոյ միաբանութիւն,
և ոչ լեզուաց և իմաստասիրական բառից:
Վասն այն և Պօղոս Առաքեալն խօսե-
լով զմիաբանութենէն քրիստոնէից ա-
սէ՛ փութացէ՛ք պահել զմիաբանութիւն
հոգւոյն յօղիւ խաղաղութեան. մի մար-
մին և մի հոգի՝ որպէս և կոչեցայք ի մի
յոյս կոչման ձերոյ. մի Տէր. մի հաւատ. մի
մկրտութիւն. մի Աստուած. և Հայր ամե-
նեցուն:

Տեսանե՛ս ո՛վ ընթերցող՝ թէ որպէ՞ս
առաքեալն զոր ինչ հարկաւոր է հանրա-
կան Ակեղեցւոյն. համարէ: Ո՛չ ասէ՛ մի
լեզու. մի կերպ խօսից. այլ միայն ասէ՛ մի
յոյս կոչման ձերոյ, և այլն. զոր ի վերոյ ա-
սաց: Վանդի այն անօթն ընտրութեան
լու գիտէր՝ որ առ միութիւն ընդհանրա-
կան, ո՛չ հարկաւոր է միաբանութիւն կեր-
պից խօսելոյ. այլ բաւական է միաբանու-
թիւն հաւատոյ: Արդ յետ այսորիկ այլ
զե՞նչ առնել կամիս ո՛վ ընթերցող. երբ
տեսանե՛ս թէ լցեալ հոգւով սրբով առա-
քեալն ուսուցանէ մեզ թէ՛ առ միաբա-
նութիւն ընդհանրական Ակեղեցւոյն հար-
կաւոր է միաբանութիւն հաւատոյ, և ո՛չ
թէ կերպից խօսելոյ: Արդ՝ ասա՛ ինձ զինչ
կարես տալ պատասխանի այսմ անյաղթե-
լի ճշմարտութեանս. միթէ՞ ասես Պօղոս
առաքեալն ո՛չ գիտէր զե՞նչ խօսել. զե-
տգէտ էր: Ամա թէ գիտէր՝ սակայն ոչ
յայտնէր՝ կամէր խաբել զմեզ: Չայս ա-
սելն է հայհոյութիւն ընդդէմ հոգւոյ

սրբոյ, որ խօսէր բերանովն Պօղոսի: Բայց թէ ո՛չ կարես ասել, դաւանեա՛ ուրեմն ըստ Պօղոսի, որ ի միաբանութիւն քրիստոնէից բաւական է, զի ամենեքեան զմի հաւատ ունիցին:

Ուստի յայտ է թէ՛ Հայք, Ասորիք, Խալտիք, Հապէշք, Աթէօպացիք, Հռոմք, և Աթինացիք, ամենեքեան ի միասին զմի միայն ընդհանրական Ակեղեցի կացուցանեն: Վանդի ամենեքեան զմի և զնոյն հաւատս ունին: Աւ ամենեքեան դաւանին զմի և զնոյն հաւատամբն՝ զոր շինեցին ա՛մենայն սուրբ Հայրապետքն ի Նիկիայ, և ի Ղոստանդնուպօլիս: Աւ որ այլ ամենայն հետեւեալ ժողովքն դաւանեցին և հաստատեցին ասելով թէ ամենայն բանք հաւատոյ որ՝ հարկաւորք են վասն փրկութեան մերոյ, գտանին լեապէս ի մեջ հաւատամբիս, և նզովեցին զնոսա որք իշնեցին փոփոխել, յաւելլուլ կամ պակասեցուցանել բան մի յայս հաւատամբէս: Այս է հաւատքն ամենայն քրիստոնէից, յորոյ վերայ ամենայն Ակեղեցիքն միաբանեն՝ թէպէտ զանազանին ի միմեանց ի կերպս խօսելոյ վասն զանազանութեան լեզուաց իւրեանց:

Չիարդ հնար է այնքան զանազան ազգաց՝ որք ո՛չ գիտեն զլեզուս միմեանց կարող լիցին ունել զմի և զնոյն կերպս խօսելոյ: Ապա ուրեմն պարտ է ասել թէ առ միութիւն ընդհանրական Ակեղեցւոյն ոչինչ հարկաւոր է միաբանութիւն կերպից խօսելոյ, և թէ զանազանութիւն բառից ո՛չ երբէք բառնայ զմիութիւն Ակեղեցւոյն Վրիստոսի. որպէս ցուցաք յայնապէս մինչև ցայս վայր: Աւ թէ ո՛չ, ապա սուտ լինէր Վրիստոս՝ որ ասէր ի բանս իւր

թէ՛ ձայնի իմում լուիցեն և եղիցին մի հօտ միոյ հովուի, որ եմ ես: Վանդի ասէ թէ՛ ես եմ հովիւ քաջ: Չի թէ ամենայն ազգ վասն զանազանութեան լեզուաց ոչ են մի հօտ և մի Ակեղեցի, ապա Վրիստոս ասելով՝ եղիցին մի հօտ, կամ տգէտ էր, ոչ նախատես լեալ է այսմ զանազանութեանս. կամ գիտէր, սակայն ո՛չ կամէր ասել, զոր քաւ լիցի ասել, կամ զմե՛տաւ ածել զցաւալի հայհոյութիւնս. վասն այսորիկ որով ո՛րպիսի զարհուրելի հայհոյութիւնս ոչ ևս կարէ անկանիլ ի միտս քրիստոնէի միոյ: Ապա պարտ է ասել թէ՛ Վրիստոս թէպէտ յառաջ գիտութեամբ իւրով տեսանէր զայս զանազանութիւնս, սակայն այս ո՛չ արգելոյր զմիութիւն հօտին իւրոյ. վասն այնորիկ ասէր եղիցին մի հօտ միոյ հովուին: Վանդի ի միութիւն հօտին Վրիստոսի հարկաւոր է միայն զի ամենեքեանքս ունիմք զմիմիայն հովիւ զՏէրն մեր Յիսուս: Որ է հովիւ քաջ, և ամենեքեանս լուիցեմք ձայնի միայն հովուին այնորիկ. պահելով զմի հաւատն մեր, և կատարելով զմի օրէնս նորա, որ է սէրն և խաղաղութիւնն ընդ միմեանս: Չի որպէս բազում և զանազան ոչխարք որոց ոմանք գեր են, և ոմանք նիհարք, ոմանք սպիտակ, ոմանք սեւաւ, ոմանք մեծ, ոմանք փոքր. սակայն ամենեքեան մի հօտ լինին ի միասին. և միութիւն հօտին նոցա կայանայ միայն առ ի ունել զմի հովիւ՝ որում հետեւին լսելով ձայնի նորա: Ամանապէս և քրիստոնեայք՝ թէպէտ ոմանք միաբնակ, ոմանք երկաբնակ, ոմանք միակամ, ոմանք երկակամ. սակայն ամենեքեան լինին մի հօտ՝ երբ ունին զմի միայն հովիւ զՏէրն մեր Յիսուս Վրիստոս, ունելով զմի հաւատն

և զմի օրէնս նորաւ Վասնայսորիկ և Տէրն ասէր՝ ես եմ հովիւ քաջ, և ոչխարք իմ ձայնի իմում լսեն և եղիցին մի հօտ և մի հովիւ: Վարձեալ Տէրն յորժամ մերձեալ էր ի մահն փրկական, համբարձեալ զաչս իւր յերկինս, աղօթէր առ հայր ասելով՝ հայր՝ աղաչեմ զքեզ վասն ամենայն հաւատացելոց յիս, զի ամենեքեան մի իցեն: Արդ՝ զի՞նչ ասես առ այս, որ ուրանաս զմիութիւնն քրիստոնէից. մի՞թէ այս աղաչանքս Վրիստոսի ո՞չ եղին լսելի հօր: Վանդի թէ զանազանութիւն խօսից ի բաց բառնայ զմիութիւն նոցա, ուրեմն աղաչանքն Վրիստոսի ո՞չ եղին լսելի հօր. և հայրն ոչ ընկալաւ զննդրութեամբ Միածնի որդւոյ իւրոյ. ո՞հ զարհուրելի հայհոյութեանս. տես՝ թէ որքան խելագարիս այդպիսի անիմաստ բանիւք: Ապա ուրեմն զգո՛յշ լեր ի բաց ձգեա՛ զեւրազարութիւնըդ, և ճանաչեա՛ զճշմարիտն և հաւատաւ զի ամենեքեան արեւելեան և արեւմտեան Նկեղեցիքն միւսնոյն հաւատ ունին. և եղբարք գոյով՝ ամենեքեան են ուղղահաւատ և Աթուղիկէ:

Ահաւասիկ լուծումն ամենայն հակաճառութեանց և կռոյ. որք ի վաղուց հետէ վասն ընդունայն և չնչին իրաց վրդովն և պատառեն զեւրդ՝ ազգն մեր. ո՛չ որ է վառեալ սիրովն Վրիստոսի՝ որ ջանասցէ զհօւրն վրդովմանց: Այլ ոմանք ի նախանձու, և ոմանք ի սիրոյ փառաց, փոխանակ ջրոյ իւղ և ծծումբ արկանեն վասն առաւելութեան հրոյն. ո՞հ թշուառութեան ժամանակիս. վկայ է Աստուած ի հոգի իմ որ զայս մեկնութիւնս զանազանութեան լեզուաց առ բերի, ոչ ի սիրոյ ազգին իմոյ, և ո՛չ ի նախանձու, և ո՛չ վա-

սն հաճելոյ Ռաանկաց, այլ միայն վասն սիրոյ ճշմարտութեան. զոր հրամայէ Վրիստոս վասն դանձու տանն Աստուծոյ, զոր տեսանեմ այսօր պատառեալ և երեւեալ յաղագս ընդունայն իրաց, և ողբամ զի և նոքա որոց պարտն էր ջանալ խաղաղացուցանել զՆկեղեցին Վրիստոսի. իսկ նոքա առաւել հրդեհեալ աւերեն զնա ի ձեռն ընդունայն հակաճառութեանց իւրեանց:

Աւ գիտեա ո՞վ ընթերցող. այս մեկնութիւնս ո՛չ եթէ նոր լինել ի գիտոյ իմ մէ այլ յառաջ քան զիս բազում սուրբ հայրապետք և վարդապետք ամենայն աղգաց զսոյն զայս մեկնութիւնս արարեալ են: Ասէ սուրբն Ներսէս շնորհալին ի Յիսուս որդին և առ Մանուէլ կայսրն՝ Հոռոմոց ի թուղթսն իւր: Սուրբն Ներսէս Ամբրոնացին յատենական բանս իւր առաջի ժողովոյն Տարսնի: Աւ Գրիգոր Աթուղիկոսն ամենայն հայրապետք Տարսնի ժողովոյն Հայոց ի պատասխանին առ խնդիրսն Հոռոմոց: Այսպէս և Աւագրոս ամենիմաստ պատմիչն Հոռոմոց, խօսի ի բազում տեղիս պատմութեանց իւրոց: Այսպէս խօսին ամենայն իմաստունքն և աստուածաբանքն վարդապետք Աթինացւոց: Նոքա՝ որ գիտեն զմիտս արեւելեան քրիստոնէից. ասեն յայտնապէս թէ՛ արեւելեան քրիստոնէայքն ո՛չ իւրեք հերձուածողք են, այլ ամենեւին ուղղահաւատ, և Աթուղիկէ են: Թէպէտ վարդապետութիւնն և կարծիքն նոցա զանազանք են ի մէջ, զորօրինակ Աւոն Ալլատիոս վարդապետն ի գիրքն իւր՝ որ կոչի միաբանութիւն արեւելեան և արեւմտեան քրիստոնէից, ցուցանէ յայտնապէս թէ արեւ-

լեան քրիստոնեայքն ո՛չ իւրք հերձուածողք են, և յոյժ բարկանայ ընդդէմ ումանց անիմաստ վարդապետաց որք իշխեն հերձեղ կոչել զարևելեան քրիստոնեայսն. ուստի և կոչէ զնոսա տգէտք, չարաբանք, զրախօսք, ստասացք, և այլ սոյնպիսիս: Սապէս ամենիմաստ աստուածաբան Ղուկաս Հովղինիոս գլխաւոր պահապան զբրատանն Փափին ի գիրս իւր՝ որ տպագրեացն հրամանաւ Գռանչիսկոս պարպերինս կարդինալի, և ասէ անդ թէ՝ պատճառն ողբալի բաժանման արևելեան և արևմտեան Ակեղեցւոյ, մեր Գռանկաց վարդապետքն են. քանզի սոքա ոչինչ իւրք հոգան զճշմարտութենէն և ոչ զսիրոյ՝ զոր պարտ է նոցա առնել վասն եղբարց իւրեանց, այլ միայն խնդրեն յաղթել զայլս, և հրամայել զինչ և կամիցին, և այսպէս բորբոքեալ սատանայական ցանկութեամբ հակաճառելով և յաղթելով զայլս առաւել վառեն ի մէջ Ակեղեցւոյ զհօւրն բաժանմանց: Օայս ամենայն ասէ այն ամենիմաստ վարդապետն Ղուկաս: Սապէս և Ճենեպարտոս աստուածաբանն, որ էր ուսուցիչ Աստուածաշունչ գրոց, և փրայականաց ի Փարէզ քաղաքն Նրանսայու, և յետոյ վասն մեծի իմաստութեան իւրոյ եղև Արքեպիսկոպոս Աքոլաու. սա ի չորրորդ գիրս իւրոյ ժամանակագրութեան, ի պատմութեան Ս՝Ճ՝. թուականին Վրբիստոսի ասէ՝ որք Հայոց հերձուածող ասեն, այնպիսիքն մոլորին ի ճշմարտութենէ, զի Հայք ասեն ի Վրբիստոս Վրբութիւն և մի բնութիւն, բայց զանազան կերպիւ: Վանդի երբմն բնութիւն անուանեն զմի մասն Վրբիստոսի և երբեմն բնութիւն անուանեն զբոլանդակ միաւորեալն Վրբիստոս.

որպէս բնութիւն ըստ Արիստոտելի երբեմն նշանակէ բաղկացեալ իր մի, երբեմն նշանակէ զմի մասն բաղկացեալ իրինս: Այսպէս և Հայք երբ երկու բնութիւն ասեն ի Վրբիստոս, կամին ասել զերկու մասունս Վրբիստոսի, որ է Աստուածութիւն և մարդկութիւն, և երբ ասեն մի բնութիւն, կամին ասել մի Վրբիստոս. կամ մի անձն Վրբիստոսի միաւորեալ յերկուց բնութեանց: Այլ և օրինակ բերեն զմարդն, յորում կան երկու բնութիւն, մարմին և հոգի, և կայ ևս մի բնութիւն՝ որ է մարդն միաւորեալ ի մարմնոյ և ի հոգւոյ: Ապա ուրեմն Հայոց ազգն հետի է հերձուածոց. նմանապէս և չէ պարտ հերձուածող ասել Ասորոց, Մօլոնեաց, Հապէշեց, Խպտոց Աթէօպացւոց, Վրաց՝ զի այնք ամենայն եկեղեցիքն ուղղամիտ են և կաթողիկէ, և ոչ իւրք զանազանին ի մէջ ի բանս հաւատոյ:

Այսպէս և պատրի Փիլիպպոսն ի կարգէն կարմիլիթանայ, խօսելով զՀայոց ի պատմութեան ճանապարհորդութեան իւրոյ, ասէ թէ Հայք ասեն մի բնութիւն ի Վրբիստոս, երբ մեկնեն նոքա զմիտս իւրեանց երևի յայտնապէս՝ որ ոչ է մոլորութիւն, զի նոքա ասեն մի բնութիւն, վասն զի ոչ խօսին ըստ սովորութեան մերոյ, ուստի Հայք զանազանին ի մէջ ոչ թէ ի բանս հաւատոյ. այլ ի կերպս խօսելոյ:

Նմանապէս և մեծ աստուածաբանն Գռանկազանց քահանայն Հռոմէական Ակեղեցւոյն, Տէր Աիմօնն, որ տեղեակ է ամենայն լեզուաց և զրոց արևելեան քրիստոնէից, և որոյ իմաստութիւն հստակեալ է ընդ ամենայն արևմուտս վասն բաղում գրեանց զոր շարադրեալ է ի վերոյ Աս-

տուածաշունչ զրոց ընդդէմ լծթանաց։
 «Աս դրեաց և Վ՝ զիրք վասն կրօնից արե-
 ելցւոց, ուր ցուցանէ թէ՛ կարծեալ մոլո-
 բութիւնքն արեւելեան Ակեղեցւոյ, ոչ են
 ճշմարիտ. քանզի ասէ նոքա զանազանին ի
 մէջ՝ ոչ թէ ի բանս հաւատոյ, այլ ի կեր-
 պոս խօսելոյ։ Այլ ո՛չ զիտեն զբառս և
 զլեզուս մեր՝ վասնորոյ ոչ կարեն խօսիլ
 ըստ սովորութեան մերում։ Աւ յայլում
 տեղոջ նոյն աստուածաբանն յոյժ կըշ-
 տամբէ զՅռանկ վարդապետսն որք շրջին
 յարեւելս, և անխմստ բանիւք իւրեանց
 առաւել բորբոքեն զԹշնամութիւն և զբա-
 ժանումն արեւելեան և արեւմտեան Ակե-
 ղեցեաց. քանզի ասէ փոխանակ ցուցանե-
 լոյ թէ միւսնոյն հաւատ ունին ընդ մեզ,
 նոքա տգէտք ևս նախանձաւորք ջանան մի-
 այն ի զուր բամբասել զարեւելցիսն, և
 չարախօսել զնոցանէ ստախօսութեամբ թէ
 հերձուածողք են, երբ նոքա, և ո՛չ ըստ
 ուերս ինչ ունին հերձուածողութեան, և
 ոչինչ տեսանեն ի մէջ նոցա զանազանիստ
 վորութեանց մերոց, վաղվադակի առանց
 քննութեան աղաղակեն թէ այս հերձիկ
 է, որպէս երևի յայտնապէս ի զիրս այնո-
 ցիկ, որք գրեալ ընդդէմ Երեւելցւոց, և
 ոչ զիտեն տգէտքն և դատարքն՝ թէ արե-
 ւելեան Ակեղեցիքն ունին զայն ամենայն
 աւանդութիւնս յառաջ ժամանակացան
 տի սրբոյն Եթանասի, Աիւրղի, Յովնան
 նու Ոսկեբերանին, և այլոց յառաջնոց
 աւանդութեանց։ Արբ ոչ արեւելցիքն,
 այլ մեք արեւմտցիքս իսկ փոփոխեալ եմք
 և մուծեալք զնորաձե վարդապետութիւ-
 նըս։

Այսպէս խօսին և այլ բազում աստ-
 ուածաբանք վարդապետք Աթինացւոց,

նոքա որք գիտուն են և իմաստունք, և
 որք ըստ պատուիրանին Վրիստոսի զճըշ-
 մարտութիւնն և զեաղաղութիւնն և զսէ-
 րն խնդրեն քրիստոնէից, և ոչ թէ զյաղ-
 թութիւն կամ զփառս ազդին իւրեանց
 և ոչ զրդեցեալ են ի բարկութենէ, կամ
 ի թշնամութենէ։ Արանի թէ Յռանկաց
 վարդապետքն, որք յերկրիս մերում, յա-
 ռաջ քան զդնալն իւրեանց յարեւելս, ըն-
 թերցեալ լինէին զգրեանս վերոյգրեալ աս-
 տուածաբանից. ճշմարիտ յայնժամ ո՛չ
 տեսանէաք յերկրի մերում զայնքան խը-
 ուովութիւնս՝ զոր յարուցանեն նոքա ի
 վերայ մեր տգիտութեամբ և անիմաստու-
 թեամբ իւրեանց։

Երբ՝ յայս ամենայն վերոյգրեալ բա-
 նիցս յայանի լինի. նախ և առաջին առ
 միութիւն Աթութիւնէ Ակեղեցւոյն ըստ
 Պաղոսի, ո՛չ հարկաւոր է միաբանութիւն
 կերպից խօսելոյ, այլ հարկաւոր է միա-
 բանութիւն հաւատոյ։

Արկրորդ՝ թէ մեծ հայհոյութիւն է
 ընդդէմ Վրիստոսի ասելն թէ արեւելեան
 և արեւմտեան Ակեղեցիքն ոչ են մի հօտ
 և մի Ակեղեցի։

Արբորդ՝ թէ ըստ վկայութեան սրբոց
 հարց և աստուածաբան վարդապետոյ.
 արեւելեան և արեւմտեան Ակեղեցիքն զա-
 նազանին ի միմեանց ի կերպս խօսելոյ, և
 միաբանին ի բանս հաւատոյ։ Երբ՝ յետ
 տեսանելոյ կարճառօտ բանիւք զայս յայտ-
 նի ճշմարտութիւնս. մի՞թէ ոչ պարտ է
 քեզ հաւատալ, զոր աստուածաշունչն և
 Պաղոս առաքեալն, սուրբ հարք և աս-
 տուածաբան վարդապետք՝ և միաբան ձայ-
 նիւ ուսուցանեն՝ որպէս ցուցաք ի վերոյ՝
 թէ միութիւնն ընդհանրական Աթութե-

ղիկէ Լեկեղեցւոյն, ո՛չ կայանայ ի միաբանութեան կերպից խօսելոյ, այլ կայանայ ի միաբանութեան հաւատոյ: Լեւ թէ արեւելեան և արեւմտեան քրիստոնեայքն միմիայն Սաթուղիկէ Լեկեղեցւոյ որդիք են, թէպէտ զանազան ի կերպս խօսելոյ: Ո՞հ թէ քրիստոնեայք խնդրելով՝ ո՛չինչ հոգային զզանազանութենէ կերպից խօսելոյ, ճշմարիտ ի վաղուց հետէ ամենայն քրիստոնեայք եղբայր և միաբան լինէին ընդ միմեանս: Լեւ տնկեալ տեսանէաք ի մէջ քրիստոնէից և զմիաբանութիւնն և զեղբայրսիրութիւնն, և այսպէս ամենեքեանք ըս կարէաք պահել զօրէնս Վրիստոսի, որ է սէրն և խաղաղութիւնն, առանց որոց ոչ ոք կարէ քրիստոնեայ լինել. քան զի օրէնքն Վրիստոսի սէրն է. ըստ այնմ՝ պատուէր նոր տամ ձեզ՝ զի սիրեսձիք զմիմեանս: Իսկ ամենաչարն սատանայ՝ որ միշտ բարեացն է հակառակ, ո՛չ դադարէ ի սերմանելոյ ի մէջ քրիստոնէից զորոմն ատելութեանց վասն ածելոյ զբազումս ի հուրն դժոխոց. մանաւանդ զայնոսիկ՝ որ տղիտութեամբ իւրեանց պատճառ լինին խռովութեանց քրիստոնէից: Ո՞հ թշուառութեանց նոցա՝ որ երբ կարծեն խնդրել զուղղահաւատութիւն և զՍաթուղիկէութիւնն, նոքա զքրիստոնէութիւնս իւրեանց ևս կորուսանեն վրդովելով զխաղաղութիւնն Վրիստոսի, և գայթակղեցուցանելով զհաւատացեալսն: Ճշմարիտ՝ լաւ լինէր նոցա ըստ ասելոյ Փրկչին մերոյ թէ՛ վէմ երկանաքար, կախկին զպարանոցէ իւրեանց և անկանէին ի ծով: Չէ մարթ չգալ գայթակղութեան, բայց վայ այնմիկ է յոյր ձեռն գայցէ: Ճշմարիտ ո՛չ գիտեմ թէ զինչ են պատասխան տալոյ

նոքա յաւուր դատաստանի, երբ Տէրն մեր Յիսուս՝ ցուցանելով նոցա զխաչն և զարիւնն իւր, ասելոց է նոցա իւրաքանչիւրում: Տեսանե՞ն անիրաւ զայս արիւնս՝ զոր հեղի վասն խաղաղութեան հաւատացելոց իմոց ի խաչին. իսկ դու անիմաստ հակաճառութեամբ քով գայթակղեցուցեր զնոսա. վրդովեցեր զխաղաղութիւնն, ցամաքեցուցեր զսէրն, և արկեր զաղմուկս և զխռովութիւնս ի մէջ քրիստոնէից. ահ նուն իմ հայհոյի ի մէջ հեթանոսաց, որպէս և գրեալ է: Փոխանակ առ ի հոգալոյ պահել զպատուիրանս իմ, փոխանակ ասելոյ թէ՛ մեք ամենեքեանս եղբարք եմք, թէ չայ, թէ չոռում թէ չաթինացի, և փոխանակ հաստատելոյ զեղբայրսիրութիւն ի մէջ քրիստոնէից. դու հպարտութեամբ քով բորբոքեցեր զատելութիւն և զթշնամութիւն, կոչելով զեղբարս քո հերետիկոս առանց պատճառի, երբ նոքա զնոյն հաւատն ունին, զոր և դու ունիս: Ո՞չ գիտեմ թէ՛ զինչ ասասցեն սու այս հազին բանս Վրիստոսի, երբ ասասցեն թէ մեք կամէաք ուսուցանել այլոց զճմարտութիւն, ո՛չ ապաքէն ասասցէ նոցա Վրիստոս՝ ծառայ չար և վատ՝ մի թէ՛ գոյ այլ ինչ ճշմարտութիւն բաց յաւետարանէ իմմէ, յորո՞ւմ տեղեղջ հրամայեցի ես երկու բնութիւն ասել, այլ մանաւանդ անթիւ անգամ ասացի թէ պարտ է քրիստոնէից լինել խաղաղարար. վայ ասացի մարդոյն յոյր ձեռն գայցէ գայթակղութիւն: Եւ ճշմարտութիւն՝ զոր ասացի ես յաւետարանի իմում, որոց պարտէր քեզ հետեիլ, և ուսուցանել այլոց: Բայց դու յանդգնեալ ընդդէմ պատուիրանաց իմոց՝ ապախտ արարեր զամենայն զհրամայեալսն

իմ, և զոր ոչն հրամայեալ, զայն ի գործ արկեալ պատճառ եղեր խռովութեանց: Աթէ ասացեն նոքա մեր կամէաք զեղբայրսիրութիւն առնել ընդ այլ ազգս քրիստոնէից, ասացէ նոքա Վրիստոս՝ ո՞վ անմիտք՝ միթէ դուք ո՞չ կարէիք առնել զայս ունելով մեծ իմն սէր վասն ամենայն քրիստոնէից, ամենեքեանս եղբայր եմք ասելով, և թարց պատճառի ոչ սեւ հերձուածող՝ և այսպէս պատասխալ զպատմեալսն իմ՝ որ է հաւատացեալքն: Իսկ գուցէ ասացեն թէ այսպէս ուսուցին մեզ իմաստուն վարդապետք: Պատճառս այս որպէս՝ կարէ ընդունել իննել առաջի Եստուծոյ, երբ նա զգուշացոյց ի սուտ մարգարէից Ակեղեցւոյ հանդերձիւք ոչնարաց ի ներքոյ գայլ գործ յափշտակողք, ի պրտոյ նոցա ասէ ծանիջիք զնոսա: Իսկ պտուղ հոգւոյն այս է ըստ Պողոսի, սէր, խաղաղութիւն՝ իսկ պտուղ սատանայի և մարմնոյ է նախանձ և երկպառակութիւնք, միթէ ոչ պարտ էր ձեզ ճանաչել, ասէ Վրիստոս զվարդապետութիւն ի պողոյ նոցա՝ որպէս հրամայեցի ձեզ: Աւ հետեիլ միայն այնոցիկ՝ որք խաղաղասերքն են: Աւ իբաց ձգել զբանս նոցա որք պատճառ են վրդովմանց և հակառակութեանց: Իսկ գուցէ ասացեն նոքա՝ մեր ոչ գիտէաք զայս ճշմարտութիւնս: Բայց ոչ կարեն, ոչ ապաքէն քրիստոնեայ են՝ եթէ քրիստոնեայ են, ընդէր ոչ գիտեն զպատուիրանն աւետարանին, և ընդէր ոչ հետեին նմա: Իսկ դու ո՞վ սիրելի ընթերցող թէ և դու միտն ի նոցանէ ես՝ դու զինչ պատասխանի տաս Վրիստոսի: Արբ ընթերցեալ զայս ամենայն վերոգրեալ ճշմարտութիւնս: Օգոյշ լեր այսուհետեւ եղբայր՝ աղա-

չեմ զքեզ վասն սիրոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի ի բաց ձգեալ զանշահ և զընդունայն վիճարանութիւնս: Զոգաս ջիւր միայն զփրկութիւն հոգւոյ քո՝ պահելով զհրամանն աւետարանին, որ հարկաւոր է և շահաւետ քեզ:

Ո՞վ եղբայր՝ զինչ օգուտ է քեզ թէ զաշխարհ շահեցես և զանձն քո տուժես: Օ՞ինչ օգուտ է քեզ հակառակիլ վասն փիլիսոփայական բանից, աստուածարան և իմաստուն երևիլ, սակայն պատճառ լինելով խռովութեանց զհոգիդ կորուսանելով:

Եհան Երանի առաջին ժամանակացն քրիստոնէից, և աշակերտաց առաքելոցն, որ միամիտ սրտիւ առանց հակաձառութեան հաւատացին զամենայն զոր ինչ զրեալ էր յաւետարանն: Աոքա գիտէին միայն նահատակիլ ի վերայ հաւատոյ: Աոքա խընդրէին միայն պահել զօրէնս Վրիստոսի, որ է սէրն: Եյսպէս պարտ էր վարիլ ամենայն քրիստոնէից՝ թէ ունին դնէին բանից աւետարանին:

Իսեղձ՝ և անմիտքն հակառակ են ի վերայ անշահ և ընդունայն իբաց, և ո՞չ երբէք խորհին զայնցանէ՝ որք ածեն զմեզ յարքայութիւն, կամ ի զժոխս: Օորօրինակ Տէրն մեր Յիսուս ասէ՝ դիւրագոյն է մալխոյ ընդ ծախ ասղա՛ւանցանել քան մեծատան յարքայութիւն Եստուծոյ մտանել: Աւ հարցողին թէ զինչ արարից՝ զի գկես նրա յաւիտենականս ժողանգեցից, յայնժամ Յիսուս յետ հրամայելոյ նմա զպատուիրանն, ասէ՝ միւս ևս պակաս է քէն, զորինչ ունիս վաճառեալ և տուր ազգատաց, և ունիցիս գանձս յերկինս: Եհա՛յ, յորոյ վերայ պարտ էր քրիստոնէից հա-

կաճառել և քննել. միթէ ստուգի՞ւ. ի հարկէ պարտ է քրիստոնէից զամենայն ինչքս իւրեանց տալ աղքատաց, թէ ոչ՝ իսկ անմիտք թողեալ զբանս զայս հարկաւորս, և ի վերայ անշահ բանից հակառակին: Ա՞յլ անմիտ՝ յո՞ր տեղեոջ ասաց յաւետարանին Վրիստոս՝ թէ պարտ է երկու բնութիւն ասել՝ զի զկեանսն յաւիտենա կանս ժառանգեսցէ: Իսկ ահա՝ յայտնապէս յիտ պահելոյ զպատու իրանսն Մատուծոյ, միւս ևս պակաս է քեզ վասն ժառանգելոյ զարքայութիւնն Մատուծոյ, այսինքն զվաճառումն ընչից և տալ աղքատաց: Իսկ դու զանց առնես զայն՝ զոր հարկ է քեզ վասն ժառանգելոյ զկեանս յաւիտենականս, այլ հետեւելով հպարտութեան մտաց քոց, հակաճառես ի վերայ իմաստասիրական բանից՝ զոր ոչ հրամայէ Վրիստոս զիտել: Ա՞յլ խեղճարութեան քում, զի զհարկաւորան թողուս, և զանպտուղան խնդրես:

Չայս ամենայն զրեցի աստ՝ ո՞վ ընթերցող՝ ոչ թէ վասն արգելոյ զքեզ յիմաստասիրութենէ յուսուցման, այլ միայն վասն խրատելոյ զքեզ՝ թէ ոչ է պարտ քրիստոնէից ի վերայ ընդունայն իմաստասիրական կերպից խօսելոյ վրդովել զխաղաղութիւնն քրիստոնէից, որ է մեծ մեղք և հակառակ օրինացն Վրիստոսի: Այլ պարտ է հաւատալ միամիտ սրաիւ զամենայն զորինչ ուսուցանեն մեզ Մատուածաշունչ զիրքն՝ որոց համառօտ մեկնութիւնն պարունակի ի մէջ հաւատամքին մերոյ: Այլ յետ այսորիկ եթէ ունիցիս իմաստութիւն, ոչ է պարտ ի կիր առնուլ զնա առ ի հակառակել ի վերայ անշահ իրաց, և արկանել զետովութիւնս.

այլ միայն պարտ է քեզ ի կիր առնուլ զնա վասն փրկութեան հոգեոյ քո և այլոց, և ընթեռնելով և մեկնելով զաւետարանն սուրբ և զայլ սուրբ գիրս, որք ուսուցանեն մեզ զսէր, զողորմութիւն, և զայլ առաքինութիւնս, և ջանասջիր հաստատել ի մէջ քրիստոնէից զսէր և զեղբայրսիրութիւն, ցուցանելով թէ՛ մեք ամենեքեանս եղբարք եմք. զի մի հաւատունիմք ամենեքեանս, և զանազանութիւնքն՝ որ երեւին ի մէջ մեր, միայն զանազանութիւն լեզուաց է, և ոչ թէ հաւատոյ, և այսպիսի քաղցրալուր բանիւ խաղաղութիւն արարեալ՝ որդի Մատուծոյ կոչեսցիս. ըստ անսուտ խոստման Փրկչին մերոյ: Վանդի պարտ է ամենայն որդեոյ լինել նրման հօրն իւրոյ. վասնորոյ ոչ կարեմք քրիստոնէայ լինել, եթէ ոչ նմանիցուք նմա: Աւստի և Տէրն մեր Յիսուս ասէ՝ եղերուք կատարեալք որպէս և հայրն ձեր կատարեալ է: Իսկ վասն նման լինելոյ Մատուծոյ, պարտ է մեզ խաղաղարար լինել, ըստ նմանութեան հօրն, որ Պօղոսէ Մատուած խաղաղութեան կոչի: Այսանորոյ և Տէրն մեր Յիսուս՝ ի Յեսայե յմարգարէէն իշխան խաղաղութեան կոչի: Աւստի և ի ծննդեանն հրեշտակք ասացին յերկիր խաղաղութիւն: Այլ թէպէտ Վրիստոս ասէ՝ ոչ եկի արկանել զխաղաղութիւն, այլ զսուր. սակայն ոչ թէ վասն այն խաղաղութեան ասէ՝ զոր պարտ է քրիստոնէից պահել. այլ զայն ասէ՝ որ էարկ ի մէջ հաւատացելոց և անհաւատից: Բայց վասն խաղաղութեան հաւատացելոց բազումս հրամայէ՝ թէ զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ թողում ձեզ, և թէ՛ պտտու իրան նոր տամ ձեզ՝ զի սի-

րեսջէք զմիմեանս: Աման սպէս և առաքեալքն յամենայն ժամ զխաղաղութիւն քարոզէին դնելով ի սկիզբն և ի վերջ թղթոց իւրեանց:

Եւրդ՝ դու ո՞վ ընթերցող եղբայր՝ թէ կամիս քրիստոնեայ լինել և որդի Եստուծոյ, պարտիս յամենայն զօրութենէդ ջանալ հաստատել զխաղաղութիւն. և ստել այնոցիկ՝ որք ասեն արեւելեան և արեւմտեան քրիստոնեայքն զանազանին ի բանս հաւատոյ. զայս արարեալ՝ ժառանգեսցես զարքայութիւնն՝ դու և նոքա՝ որք այդմ հեռեւին: Վանդի չիք փրկութիւն առանց սկիւղ, որ է օրէնքն Վրիստոսի, որպէս ցուցաք: Ո՞վ դք հակառակութիւն արկանէ, այնպիսին հակառակ է օրինացն Վրիստոսի:

Ճշմարիտ՝ արտասուք իմ ո՛չ զաղարին ցայգ և ցերեկ վասն խելագարութեան ազգին մերոյ՝ որ վասն ընդունայն և չնչին իւրաց՝ պատառեն զմիմեանս, և ի վտանդի կործանման դնեն զբոլոր Ալկեղեցին շաւոյ: Ո՞հ կուրութեան նոցա. ա՛նմիտք՝ փոխանակ միաբան և միաբերտ լինելոյ ընդ միմեանս առ ի կարող լինելոյ անվտանգ պահել զքրիստոնէութիւնն ի մէջ անհաւատից. դուք արրեալք յիմարութեամբ զմարմինս միմեանց ուտէք վիճելով ընդ միմեանս վասն Աւոնից և Փլարիանոսից: Ո՞վ անմիտք, մի՞թէ Աւոն և Փլարիանոս ի խաչելեալ են վասն ձեր: Օ՞Պօղոսին յիշատակեցից. կամ թէ յանուն Աւոնի և Փլարիանոսի մկրտեցայք. այլ ո՛չ կոչէք այսուհետեւ քրիստոնեայք, բայց Աւոնեանք և Փլարանոսեանք: Ո՞հ թըշուառութեան ժամանակիս ո՞րպիսի ժամանակաց պատահեցաք. զի հաւատացեալք

մերկացեալ զանունն Վրիստոսի, և զանունն հերձուածող զգենուն: Ո՞ւնմիտ Վաղատացիք ո՞նախանձ արար զձեզ ոչ հնաշանդիլ ճշմարտութեան. ո՞ւրբեցոյց զձեզ բաժակն այդպիսի խելագարութեան: Պօղոս առաքեալն կշտամբէր զքրիստոնեայն ժամանակին իւրոյ, վասն զի հակառակին ընդ միմեանս վասն զխաւոր առաքելոցն. ոմանք ասելով թէ ես Ալեփայեան. և ոմանք թէ ես Պօղոսեան. զի՞նչ ասէր նոցա Պօղոս՝ մի՞թէ բա՛ւանեալ ի՞նչ է Վրիստոս. մի՞թէ Պօղոս ի խաչ ելեալ իցէ վասն ձեր, կամ յանուն Պօղոսի մկրտեցայք: Իսկ դուք պատուեցէք զմիմեանս՝ ոչ թէ վասն զխաւոր առաքելոցն. յաղագս որոյ և յանդիմանէ շոգին սուրբ բերանովն Պօղոսի: Եւ առնէք զայս վասն Աւոնի և Փլարիանոսի հերձուածողաց: Ո՞հ մեծի խելագարութեանս, Աւոն Յոռանկաց պատրիարք է, և Փլարիանոսն շոռոմոց: Եւ մեք շայքս վիճարանեմք ի մէջ մեր վասն նոցա. և այս մինչև ի մահ և ի կորուստ միմեանց, ո՞վ ամաչելի կուրութեանս, բարեոք առնեն շոռոմք և Յոռանկք, երբ զմեզ պօղձի անուանեն, առ ամօթոյ ձեր ասեմք. ո՛չ ապաքէն իրաւի արժանի եմք կոչիլ այսուանուամբ, երբ թողեալ զսեփհական իրս մեր՝ խառնակիմք ի մէջ պատրիարկաց նոցա, և երբ նոքա ի խաղաղութեան և ի հանդարտութեան գոլով, մեք վասն նոցա զմարմինս միմեանց ուտեմք: Ո՞հ ողբացի զմեզ Արեմիայ, կամ այլ դք իբրեւ զցաւակից մարգարէ. զի զԱմբրոնացւոյն յիշատակեցից, փոխանակ խորհելոյ և վաստակելոյ ի միասին առ ի պաշտպանել ՂԵԹՈՍ և ՂԱԿԵՂԵՅԻՍ մեր, և ի զտա-

դժգ քո, ոչ թէ վասն հաւատոյն Վրիստոսի, այլ զայս ունիմք աղօթիւքդ անաբատ մինչև ցայսօր՝ որպէս ուսաք ի 4 էն. այլ քարոզեա՛ մեզ զսէրն և զխաղաղութիւն ընդ միմեանս:

Եւ ի՛ վերջ արարից ողբոցս յիշեցուցանելով զբանս Պօղոսի՝ որ գոլով ի կապանս և ի շղթայս, գրէր առ Ափեսացիսն ասելով աղաչեմ զձեզ՝ ես որ կապեալս եմ ի տէր, արժանի գնալ կոչմանն, յոր կոչեցայք՝ այսինքն թէ վասն կապանաց և շղթայից և չարչարանաց՝ զոր կրեմ վասն ձեր, խնդրեմ ի ձէնջ որդեակք իմ, սա լիցի ինձ սփոփումն ի տանջանս իմ, որ դուք արժանի կացջիք հաւատոցն Վրիստոսի՝ յոր կոչեցայք: Աւ յետոյ ցուցանէ թէ՛ զի՞նչ է արժանի կալն հաւատոյն Վրիստոսի. ասէ փութացէք պահել զմիաբանութիւն հոգւոյն յօգիւ խաղաղութեան, մի մարմին և մի հոգի. որպէս կոչեցայք ի մի յոյս կոչեցելոյ. այսինքն թէ այնպէս միաբան և միախորհուրդ լերուք ընդ միմեանս. որպէս զի այնպէս կարծիցիք թէ ամենեքեանդ մի մարմին, մի հոգի և մի անձն էք:

Երգ՝ և ես զնոյնն աղաչեմ զձեզ եղբարք ոչ թէ վասն կապանացն Պօղոսի, այլ վասն չարչարանաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի: Փութացէք պահել զսէրն Վրիստոսի՝ զոր հրամայեաց մեզ. և ծանիցիք ամենեցուն թէ՛ դուք աշակերտք Վրիստոսի էք:

Ասանորոյ ի բաց ձգեցէք այսուհետև զամենայն անշահ վիճաբանութիւնս. և խաղաղութիւն արարէք ընդ միմեանս լերուք ամենեքեանքդ մի մարմին և մի հոգի, որպէս և կոչեցայք ի մի յոյս կոչման ձե-

րոյ: Այս արարեալ և դուք հանգիստ և երջանիկ լինիցիք և Եստուածն խաղաղութեան հաշտեցի ընդ ձեզ:

Ճառեն պատմագիրք թէ Յովհաննէս Եւետարանին զոլով ի վերջին ծերութեան, ոչ այլ ինչ քարոզէր աշակերտացն, քան թէ ո՛րդեակք սիրեցէք զմիմեանս. և երբ աշակերտքն հարցին ցնա թէ ընդէ՞ր հանապազ մի և նոյն բան ասէր և ոչ խօսէր զայլ ինչ իրաց. նա պատասխանի տայր թէ՛ երբ օրէնքն Վրիստոսի սէրն է, և որ սիրէ զամենայն օրէնսն կատարէ:

Երգ և դուք ե՛ղբարք՝ եթէ կամիք ճշմարիտ քրիստոնեայ լինել, սիրեցէք զմիմեանս մի՛ ասեր թէ՛ այլ ազգք քրիստոնէից ատեն զմեզ և հերձուածող անուանեն, վասնորոյ և ես ատեմ և հերձուածող անուանեմ:

Ե՛հ եղբայր՝ թէ նոքա գնան ի դժոխիւս, մի՛թէ և դու հետեիս նոցա. ոչ ապաքէն մեծ յիմարութիւն է՝ թէ այր մի տեսեալ զթշնամին իւր անկեալ է՝ ծով՝ նաև զինքն արկանիցէ ի ծով ասելով թէ՛ թշնամին իմ ձգեաց զինքն ի ծով, վասնորոյ և ես անկանիմ ի ծով առ ի յագեցուցանել զթշնամութիւն իմ: Այս առնես դու ի՞նչ եղբայր, երբ ատես զեղբայր քո՝ վասն զի նա ատէ ըզքեզ. և այսպէս արկանես զքեզ ի դժոխիւս. վասն զի հակառակորդն քո արկեալ է անդ զանձն իւր. ոչ խելագարութեանը. հակառակորդն քո ատելով զքեզ ուրանայ զքրիստոնէութիւնն իւր և լինի որդի սատանայի. ընդէ՞ր և դու կամիս նմանիլ հակառակորդին քում, թող ըզչարն կորնչիլ չարութեամբ իւրով, և

դու սիրելով զնա լե՛ր ճշմարիտ քրիստոնեայ և որդի աստուծոյ: Ապա թէ ո՛չ՝ զիտեա ստուգիւ, որ և դու ատելով զնա՝ լինելոց ես որդի սատանայի, և մերկացեալ ի քրիստոնէութենէ. զի օրէնքն՝ Քրիստոսի, սէր և միաբանութիւն է: Տես զինչ ասէ Պօղոս եթէ զլեզուս մարդկան խօսիցիմ՝ և հրեշտակաց, և զսէր ո՛չ ունիցիմ, եղէց ես իբրեւ պղինձ որ հնչէ, կամ իբրեւ զծնծղայս որք զօղանչին: Եւ այլն՝ զորս երկարապէս ճառէ վասն սիրոյ որ առանց սիրոյ ամենայնն ընդունայն է: Ասանորոյ խնդրեմ ի քէն եղբայր՝ վասն մահուան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, մի՛ անպտուղ առնել վասն քո զարիւն Աստուծոյ. ալ կա՛լ զեղբայրսիրութիւն առ ամենայն քրիստոնեայս: Եւ ի բաց ձրգեաց զամենայն վիճաբանութիւնս, և ըզկռիւս: Եւ հաւատա զամենայն որ ինչ պարունակի ի մէջ հաւատամքին մերոյ, և յետ որոյ խորհեա՛ միայն գործել ըզբարիս, և խորշիր ի մեղաց, և կատարեալ զպատուիրանս աւետարանին. լե՛ր աղօթասէր և աղքատասէր. և անպակաս ի ժամն և ի պատարագս, և մատի՛ր անյապաղ առ կենարար մարմին և արիւն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ ասպա հաւատա ստուգիւ թէ անսուտն Յիսուս Քրիստոս տացէ քեզ կեանս յաւիտեանականս, զոր խոստացաւ ամենայն սիրելեաց և հաւատացելոց իւրոց: Ամա փառք յաւիտեանս ամէն:

Հաւատամքն Անկէոյ ժողովոյն այս է:

Հաւատամք ի մի Աստուած ի հայրն ամենակալ, յարարիչն ամենայն երեւելեաց և աներեւութից: Եւ ի մի Տէր

Յիսուս Քրիստոս յորդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ հօրէ միածինն. այսինքն յէութենէ հօր. Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնունդ և ոչ արարած, նոյն ինքն ի բնութենէ հօր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և ի վերայ երկրի: Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան իջեալ յերկնից, մարմնացաւ, մարդացաւ, չարչարեցաւ. յերրորդ յաւուր յարեաւ, ելեալ ի յերկինս. զալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Հաւատամք և ի սուրբ Հոգին:

Իսկ որք ասենն էր երբեմն յորժամ ոչ էր որդին, և թէ նախ քան զծնանիլն ո՛չ էր, և թէ յոչէից եղեալ, կամ յայլմէ յէութենէ և կամ ի գոյութենէ՝ ասեն լինել զորդին Աստուծոյ, և թէ փոփոխել է կամ ալլայլել, զայնպիսի ասացողսն նզովէ Աթուղիկէ և առաքելական Ակեղեցի:

Հաւատամքն Առաքաղիմոսյան ժողովոյն՝
այս է:

Հաւատամք ի մի Աստուած ի հայրն ամենակալ, յարարիչն երկնի և երկրի, և ամենայն երեւելեաց և աներեւութից. և ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս յորդին Աստուծոյ, ծնեալն յԱստուծոյ հօրէ միածին նախքան զամենայն յաւիտեանս. լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ ծնունդ և ոչ արարած. նոյն ինքն ի բնութենէ հօր՝ որով ամենայն ինչ եղև. որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան իջեալ յերկնից մարմնացաւ, ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Հոգւովն սրբով, խաչեալ փոխանակ մեր

ի ներքոյ Պօնտացոյ Պիղատոսի, չարչարեալ թաղեալ՝ յերրորդ յաւուր յարուցեալ ըստ գրոց. ելեալ ի յերկինս նըստաւ ընդ աջմէ Հօր: Եւ զալոց է փառօք զատել զկենդանին և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ զոյ վախճան:

Հաւատամք և ի սուրբ հոգին ի Տէրըն և ի կենդանարարն, որ ի հօրէ ելանէ, որ ընդ հօր և ընդ որդւոյ ի միասին երկրպագի և փառաւորի, որ և խօսեցաւ ի մարգարէս: Հաւատամք և ի մի միայն ընդհանրական և առաքելական սուրբ եկեղեցի:

Վաւանեմք զմի մկրտութիւն ի թողութիւն մեղաց. սպասեմք յարութեանն մեռելոց, և կենացն հանդերձեալ կենցաղոյս, ամէն:

Ողբա են հաւատամք Նիկիոյ և Պոստանդինուպօլսի ժողովոցն. որք շարունակեալ են ի մէջ հաւատամքին մերոյ, և զոր դաւանին այլ ամենայն Արեւելիք քրիստոնէից: Չայս հաւատս միւս ամենայն հետեւեալ ժողովք ամենայն ազգաց քրիստոնէից հաստատեցին և սահմանեցին ասելով թէ՛ բովանդակ ամենայն բանքն հաւատոյ իսպառ և կատարելապէս գտանին ի մէջ այս հանգանակիս հաւատոյ: Վասնորոյ ի ժողովն Բիմինիայու երբ քրիստոնէոյքն մատուցին հայրապետաց զնոր հանգանակ հաւատոյ, յայնժամ աւելի քան թէ Պաճ' ուղղափառք հայրապետք պատասխանի ետուն ասելով թէ՛ մեր ո՛չ եմք ժողովեալք աստ վասն ուսուցանելոյ վերստին զբանս հաւատոյ. զի մեր շնորհօքն Եստուծոյ ունիմք և կալեալ եմք զճշմարիտ հաւատն: Եւ միայն ժողովեալ եմք վասն դատելոյ զայնոսիկ՝ որք ջանան

ապականել զհաւատն նոր բանիւք. վասնորոյ ի թէ կամիք վերջ առնել այսու հետեւ ամենայն կուոց և վիճաբանութեանց. պարտիք անպատճառ հետեւիլ ամենայն սահմանեալ բանիցն Նիկիոյ և Պոստանդինուպօլսի ժողովոցն. զի այն ժողովք պարունակեալ են ի հանգանակս իւրեանց իսպառ և ամենայն բանս զոր հարկէ դաւանել ի վերայ հաւատոյ: Չայս վկայէ սուրբըն Եթանաս ի մէջ զրբին իւրոյ վասն ժողովոցն:

Եյսպէս և առաջին ժողովն Ափեսոսի յութերորդ գործն իւր՝ որ եղև Յուլիսի ԻԲ, յառաջ բերեալ զհաւատամքն Նիկիոյ ժողովոցն: Եյսպէս պարտ և պատշաճ է ամենեցուն համաձայն լինել այս հաւատոյ սահմանիս Նիկիոյ ժողովոցն զի այս հաւատոյ սահմանս բարեպաշտ է, բաւական է վասն փրկութեան աշխարհի: Աւ ի վերջն դարձեալ սահմանեաց այնպէս: Եյսուհետեւ մի՛ ոք իշխեսցէ զայլ հաւատս յառաջ բերել, կամ դրել, բաց ի հաւատոյն զոր սուրբ հարքն Նիկիոյ ժողովոցն հոգեով սրբով սահմանեցին: Իսկ որք յանդգնին զայլ հաւատս շարադրել, կամ գրեալ մատուցանեն այնոցիկ՝ որք ի Հելլենացոց՝ կամ ի հրէից՝ կամ ի հերձուածողաց ի ձանաչումն ճշմարտութեան դաւանալ յուզեն, այնպիսիքն թէ կպիսկոպոսք են, ընկեցին յեպիսկոպոսութենէ, և թէ քահանայքն են, լուծցին ի կարգէն. և թէ աշխարհականք են, նզովեալ են:

Վասնապէս և ի մէջ գործոյ զրբոյն երկրորդ ժողովոցն Ափեսոսի՝ այսպէս սահմանեալ կայ: Վեոսկորոս Ապիսկոպոսն Աղէքսանդրու ասէ՝ Նիկիոյ և Ափեսոսի առաջին ժողովքն՝ երկու ժողովք անուա-

նեցան, սակայն զմիմիայն հաւատս քարոզին ի միասին: Սուրբ ժողովն ասէ: Հարքըն զամենայն ինչ կատարեալ և անթերի սահմանեցին, որ յաւելու կամ պակասեցուցանէ, նշովեալ լիցի: Վէոսկորոս եպիսկոպոսն ասէ՝ ձայնք ձեր՝ և Աստուծոյ ընդունելի են, և Վարիստոսի հաճոյ են, որ որ խնդրէ, և կամ նորոգէ մի բան, այնպիսի նշովեալ է:

Սուրբ ժողովն ասէ՝ կեցցէ մեծ պահապանն հաւատոյ Վէոսկորոս եպիսկոպոսապետն:

Վարձեալ՝ ասէ՝ Վէոսկորոս թէ, ասեմ և այլ բան մի ահագին և սարսափելի, ասէ գիրն թէ՝ մեղանչելով մեղանչիցէ այլ առն՝ կացցեն վասն նորա յաղթա առ Տէր: Երբ՝ թէ հոգին սուրբ նստէր ի ժողովս ընդ հարցն, սահմանէր և ինքն՝ զոր ինչ սուրբ հարքն սահմանէին, ապա ով որ նորոգէ զայն սահմանեալն, զհոգւոյն սրբոյ շնորհն ընդունայն առնէ:

Սուրբ ժողովն ասէ՝ մեք ամենեքեանս զայդ ասեմք Վէոսկորոս ասէ՝ սահման զոր եղին սուրբ հարքն, այլ ոչ կարեն այսուհետև սահմանիլ:

Սուրբ ժողովն ասէ՝ ձայն քո ձայն հոգւոյն սրբոյ է, ով պատուական կանոնաց քե տակաւին կենդանի են հարքն՝ ով պատուական հաւատոյ կեցցէ Վէոսկորոսն, կեցցէ ջատագովն ժողովոյ: Եւ երբ ընթերցան զհաւատամքն՝ Նիկիոյ, և զվերոյ սահմանադրութիւն առաջին ժողովոյն Նախեստի: Ապա Վէոսկորոս ասէ, կարծեմ ամենեցուն հաճոյ է հաւատամքն՝ Նիկիոյ ժողովոյն, զոր և առաջին սուրբ այս քաղաքիս հաստատեաց թէ պարտէ պահել միայն զայն հաւատամքն՝ որ բաւական

է վասն հաւատոյ մերոյ: Վանդի սուրբ հարքն առաջին ժողովոյն Նախեստի, այսպէս սահմանեցին թէ՝ որ որ խօսի՝ կամ խնդրէ աւելի քան զայս հաւատամքս, պարտաւոր լիցի դատապարտութեան: Ոչինչ ասէք դուք իւրաքանչիւրքդ, մի թէ ոչ իցէ այսպէս, ասասցէ՞ ուրեմն իւրաքանչիւր որ ձէնջ, թէ իւր միտքն այս է՝ թէ ոչ:

Գծալասիոս Նախիկոպոսն Աեսարու Ապաղովկացւոց ասէ՝ ՎՆՃԻՐ սուրբ հարցն հաւատամքի լաւութիւնն ցուցեալ եղև, յորժամ աստուածային շնորհք լցեալ բարբառեցան զայն հաւատամքն, զոր յետոյ կրկին ի սուրբ հարցն առաջին այս գերապայծառ քաղաքիս հաստատեցաւ: Ասանորոյ հարկ է ամենեւին անփոփոխ պահել զայն հաւատն. քանզի յաւելումն և պակասումն հակառակ են սուրբ կանոնին: Իսկ որք հակառակ են այսմ բանիս, յայնպիսեացն զարշիմ ես իբրև ի լուծանողաց և յաւելողաց ուղիղ հաւատոյն: Սուրբն Նախիկոպոս Փիլիպպացւոց ասէ հաւատամ զդաւանութիւն ՎՆՃԻՐ սուրբ հարցն՝ Նիկիոյ ժողովոյն և համաձայնիմ առաջին սուրբ ժողովոյն այս քաղաքիս: Եւ ով որ հաւատայ կամ ուսուցանէ աւելի քան զայն, ոչ է ուղղափառ:

Յովհաննէս եպիսկոպոսն Աբաստիոյ ի Հայաստան՝ ասէ՝ զախտս մուծեալն ի բարեպաշտութիւն, ոչ այլ ինչ է, քան թէ զամբարշտութիւնն ընդ հաւատոյ խառնել յանդգնել: Ոչ ով որ խտտէ զայն հաւատն՝ որ հաստատեալ է ի բաղմութենէ ի հնութեան և յիշխանութեան զարդարողացն իւրոց, այնպիսի ոչինչ առողջութեան հիմն ունի, այլ փո-

փոխական չարութեամբ կամաց ակտա-
ցեալ է. վասնորոյ և ես յամենայն հեր-
ձուածողաց և ի նորաբոյս բանից գար-
շիմ. և զայն հաւատն միայն պաշտեմ, որ
յամենասուրբ հարցն շարադրեալ է, որ
նեցուկ և սիւն է բովանդակ բարեպաշ-
տութեան մերոյ:

Թէ՛ղորոս եպիսկոպոսն Տարսոնի Աիւ-
լիկիոյ ասէ՝ և ես համախոհ և համա-
ձայն եմ հաւատամքին սուրբ Հարցն
Նիկիոյ, և Նփեսոսի առաջին ժողովոյն
և ով որ ակելի քան զայն հաւատայ, զնա
ուղղափառ ոչ համարիմ:

Բասիլիոս Եպիսկոպոսն Աելեկիոյ Իսո-
րիացւոյ ասէ՝ միենոյն հոգւոյն սրբոյ ներ-
գործութեամբն շարադրած են հաւատամ-
քն Նիկիոյ, և սահմանքն առաջին ժո-
ղովոյն այս քաղաքիս: Այսնորոյ ով որ
քան զայսոսիկ ակելի հաւատայ, և կամ
ուսուցանէ, զայնպիսին թշնամի ժողովո-
րեանն Վրիստոսի համարիմ:

Եւ Ստեփաննոս Եպիսկոպոս Նփեսոսի
ասէ՝ յայտնի են սահմանքն Պա՛ճԻ՛Լ.
սուրբ Հարցն Նիկիոյ ժողովոյն, զոր և
հաստատեաց յետոյ սուրբ տիեզերագու-
մար ժողովն այս քաղաքիս. վասնորոյ ով
որ ակելի քան զայն բանսն հաւատոյ խո-
սիցի նզովեալ է. զի ճշմարիտ և ուղիղ
հաւատ այն է:

Ուրանիոս Եպիսկոպոսն Մերիարու-
կողմանն Սորոյէնէի ասէ՝ և թարգմանէր
զնա և Նոգիոս երէցն Նդեսիոյ, ևս յա-
մենայն ժամ հաստատուն մնամ ի հաւա-
տամքն Նիկիոյ ժողովոյն, և ի սահմանա-
դրութիւնն առաջին ժողովոյն այս մայրա-
քաղաքիս, և ով որ ակելի քան զայն հա-
ւատամք խօսի կամ յանդգնի քննել, զայն-

պիսի նզովեմ, և յուղիղ հաւատոյն օտա-
րացուցանեմ:

Ստեփաննոս Եպիսկոպոս Նրապօլայա-
սէ՝ մեք հաւանիմք այսմիկ, և բաց յայս-
մանէ այլ ակելի բան չեմք հաւատացեալ
և ոչ հաւատալոց եմք, այլ մինչ ի վերջին
շունչն մեր սմա հետեւելոց եմք: Ընդդէմ
յանդգնութեանցն այնոցիկ՝ որ բուռն
արկանեն ակելի քան զայս հաւատս ուսու-
ցանել:

Սուրբն ժողովն ասէ՝ մեք ամենեքեանքս
յայս միտս և ի յայս հաւատս եմք:

Եյսքանս բաւական լիցի վասն երկրորդ
ժողովոյն Նփեսոսի:

Նոյն է և յերրորդ գործն Վաղկեդոնի
ժողովոյն, որ եղև ի հոկտ. ԺԿ. այսպէս
գրեալ կայ: Եմենապատուելի Եպիսկո-
պոսքն աղաղակեցին ասելով՝ բաց ի հա-
ւատամքէն Նիկիոյ և Սոստանդնուպօլսոյ
ժողովոցն՝ այլ որիչ հաւատ ոչ որ առ-
նէ, և մեք ոչ յանդգնիմք բուռն արկա-
նել ի շարադրել զդաւանութիւն հաւա-
տոյ. զի հարքն ուսուցին մեզ զհաւատն
և նոցա դաւանութիւնն գրեալ պահեալ
է: Բաց ի յայն դաւանութենէն, ոչ այլ կա-
րեմք ասել կամ խօսիլ. հաւատամքն բա-
ւական է՝ զնա պինդ պահեսցուք:

Եւ ի յեօթներորդ գործն նոյն ժողովոյն
Վաղկեդոնի՝ ու եղև ի հոկտ. ԻԿ, յետ
զնեւոյ զհաւատոյ սահմանն Նիկիոյ և Սոս-
տանդնուպօլսոյ ժողովոցն՝ ապա սահմա-
նեցին այսպէս:

Եւ ի կատարեալ ճանաչումն և հաստա-
տութիւն բարեպաշտութեան բաւական էր
այս իմաստնական և փրկական աստուածա-
շնորհ հաւատամքս, որ ուսուցանէ զկա-
տարեալ լըումն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն

սրբոյ՝ և յայտ առնէ հաւատարիմ ընդունողացն զմարդեղութիւն Տեառն մերոյ Զիսուսի Վրիստոսի:

Եւ ի վերջն սահմանադրութեան ասեն՝ սահմանեաց այս տիեզերագումար սուրբ ժողովս: Օ՛ի մի՞ որ իշխեսցէ զայլ հաւատ յառաջ բերել կամ գրել, կամ ուսուցանել բաց ի վերոյ գրեալ հաւատամքէն, վասնորոյ որ այսպէս առնիցէ և զայլ սահման հաւատոյ աւանդիցէ այնոցիկ՝ որք կամիցին դառնալ ի կռապաշտութենէ ի ճանաչումն ճշմարտութեան, այնպիսին թէ Եպիսկոպոս իցէ՝ և կամ քահանայ, անկցին ի կարգէ, և կամ աշխարհական կամ կրօնաւոր իցէ նշովեալ լիցի յայս սուրբ ժողովոյս. զայս ամենայն ասէ Վաղկեղոնի սուրբ ժողովն:

Սապէս և ամենայն հետեւեալ ժողովքն խօսեցան և սահմանեցին միաբան ձայնիւ թէ ամենայն բանքն հաւատոյ լիապէս և կատարեալպէս գտանին ի մէջ հաւատամքին՝ Նիկիոյ և Պոստանդինուպօլսի առաջին ժողովոցն՝ և նշովք եղին ընդդէն նոցա՝ որք յանդգնին զայլ աւելի բանս հաւատոյ յառաջ բերել:

Ուստի յայտ է թէ՛ ամենայն մասնաւոր եկեղեցիքն մի և նոյն հաւատ ունին և միաբանին ընդ միմեանս ի բանս հաւատոյ: Վանդի ամենեքեան դաւանին զամենայն բանս հաւատամքիցն՝ Նիկիոյ և Պոստանդինուպօլսի ժողովոցն՝ որ պարունակեալ են ի հանգանակս իւրեանց լիապէս զամենայն բանս հաւատոյ՝ ըստ վկայութեան միւս ամենայն ժողովոցն:

Եւ թէպէտ այն հետեւեալ ժողովք եղին զմի քանի նոր բանս ի մէջ սահմանադրութեան իւրեանց, սակայն ո՛չ հնարեցին նախ զայն բանս հաւատոյ՝ որովհետեւ նոյն

ժողովքն սահմանեալ են յայտնապէս թէ՛ ամենայն բանքն հաւատոյ լիապէս երեւալ են ի մէջ հաւատամքին՝ Նիկիոյ և Պոստանդինուպօլսի ժողովոցն՝ որպէս տեսաք ի վերոյ, այլ հնարեցին զայն նորաձայն բանսն իբրեւ զիմաստասիրական բարբառ, վասն մեկնելոյ զբանս հաւատոյն՝ Նիկիոյ և Պոստանդինուպօլսի ժողովոցն: Եւ զայն իմաստասիրական բարբառն ո՛չ սահմանեցին վասն ամենայն հասարակ ազգաց, որպէս ցուցաք ի մեկնութեանն Վաթուղիկէ Եկեղեցւոյն՝ թէ անհնար է ամենայն ազգաց մի և նոյն իմաստասիրական բարբառով վարիլ. այլ սահմանեցին զայն վասն իւրեանց սեփական ազգին:

Չորօրինակ ժողովքն շոռոմացւոց սահմանեցին զիմաստասիրական՝ բարբառս և զկերպս խօսելոյ միայն վասն հաւատոյ ըստ լեզուի իւրեանց: Վանդի որովհետեւ զանազան ազգաց զանազան են և լեզուքն, ապա հարկաւոր է և զանազան բարբառովք վարիլ վասն մեկնելոյ զմի և նոյն բան հաւատոյ:

Վասնորոյ շայք ոչ պարտական են վարիլ իմաստասիրական բարբառով ժողովոյն շոռոմացւոց. և ո՛չ շոռոմք պարտական են վարիլ բարբառով շայոց: Վանդի այս անհնար է. այլ իւրաքանչիւր մասնաւոր Եկեղեցիք՝ պարտին վարիլ իմաստասիրական բարբառով ժողովոյն իւրեանց:

Ուստի երբ ժողովքն սահմանեցին զիմաստասիրական բարբառս, ո՛չ ասացին թէ՛ մեք զայս վասն ամենայն ազգաց սահմանեմք, որ անհնար էր: Օ՛ի Եպիսկոպոսն միոյ ազգի ո՛չ ունի իշխանութիւն սահմանելոյ և կամ հրամայելոյ այլոց ազգաց. այլ սահմանեցին զնոսա՝ վասն իւրեանց մասնաւոր եկեղեցեացն՝ յորոյ վերայ ու-

